

Paul Wolfowitz

Türkiye'yi ilk defa neredeyse tam 30 yıl önce Aralık 1976'da ziyaret etmiştim. Hâlâ üzerimde güçlü bir etki bıraktığını hatırlıyorum. Avrupa'daki komşularına benzer bir ülke görmeyi bekliyordum. Onun yerine en iyileri bile utandıracak bir ülke gördüm. Medeniyetinden ve İslami geçmişinden gurur duyan ama aynı zamanda modern Avrupa'nın bir parçası olmak için ileriye giden bir ülke gördüm. Türkiye'nin kötü bir mahallede olmak gibi şanssızlığı var ama bu gelişim süreci ve refah, komşuları için ilham sağlayabilir.

Atatürk, modern Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduğunda ülkesi için çağdaş, sanayileşmiş bir gelecek öngörmüştü. Demokrasinin ve kayda değer değişikliklerin kök salmasını sağlayan geniş çaplı sosyal, politik ve ekonomik reformlar gerçekleştirdi. Geçen hafta bir Türk yargıcının acımasızca öldürülmesinde gördüğümüz gibi kimi zaman modernleşme macerası, bazıları tarafından Müslümanlığa karşı olarak yanlış değerlendirilebilir ancak, laiklik ve dine saygı 80 yıldır Türkiye'de birlikte var oldu. Türkiye'nin ülkenin birliğini ve evrenselliğini korumak için uzun yıllardır demokrasiye olan bağlılığına güveniyorum.

70 önemli yıldır Türkiye'de, modern bir toplumun gereği olarak kadın erkek eşitliği en ön sırada oldu. Atatürk, eğer nüfusun sadece yarısı modernleşirse, Türkiye'nin dünyanın geri kalanına asla yetişemeyeceğini iddia ediyordu. Bunun sonucunda Türkiye, kadınlara seçme ve seçilme hakkını 1930'lar gibi erken bir zamanda tanıdı. Bu sadece, Fransa'dan 14 yıl, İsviçre'den ise 41 yıl önce. Hatta bir zamanlar Meclis'teki kadın sayısı yüzdelik olarak sadece Finlandiya'nın arkasındaydı.

30 yıl önceki o ilk ziyaretten sonra Türkiye'ye birçok kez daha gittim ve tüm bu yıllar boyunca gelişimin hızının hayret verici olduğunu gördüm. Bugün, Türk halkı yüksek yaşam standartlarına ve olanaklara sahip. 1976'da kişi başına düşen gelir 1900 dolardı. Bugün bu miktar bunun iki buçuk katı. O zaman bir Türk'ün ortalama ömrü 58 yıldır. Bugün bir Türk vatandaşının ortalama ömrü 70. Bir kuşak önce bebek ölüm oranı yüzde 15'ti. Bugün halen yüksek olmakla birlikte bu oran yüzde 3'ün altına çekildi. 1970'lerde gençlerin sadece beşte biri orta öğretime kayıtlıydı. Bugün bu rakam çok yükseldi ve gençlerin beşte dördü lise öğretime kayıtlı. Ama bu panoramik gelişmenin arkasında Türkiye, bazı aksaklıklarla da karşılaştı. 1980'lerde ticari, finansal ve özel girişimlerin ortaya çıktığı bir ekonomik parlamadan sonra Türkiye ekonomisi zayıflamaya başladı.

1990'larda yıllık büyüme yüzde 45'e kadar çıksa da, Türkiye aşırı yüksek enflasyonla bankacılık sistemindeki risk ve fiziksel dengesizlikler nedeniyle sıkıntı çekti. Tüm bunlar 2001 krizinde doruk noktaya ulaştı ve ekonomi iflas etti. Bankacılık sistemi adeta çöktü. Birçok hisse senedi değer kaybetti. Sadece 2000'den 2001'e bir yılda kişi başına gelir yüzde 14 azaldı.

Yıllık işsizlik iki katına çıktı. Sadece inşaat sektöründe yılın yarısında yarım milyondan fazla kişi işini kaybetti. Ama esas insanlar mağdur oldu. Yoksulların önemli kesimi ailelerini geçindirmek için dünyanın birçok ülkesinde kayıt dışı sektör diye adlandırılan alana güvendi. Yoksulların bir kısmı çocuklarını okuldan almak zorunda kaldı, çünkü okul masraflarını karşılayamıyorlardı. Onların gerçek gelir kaybı, çocuklarının geleceklerini kaybetmesi demektir. Potansiyellerini gerçekleştirmek için ihtiyaçları olan fırsatları kaçıyorlardı. 2001 krizinin ciddiyetini düşündüğümüzde, Türkiye'nin tekrar toparlanması ve aradan geçen yıllar kesinlikle kayda değer. Son dört yıldır Türkiye ekonomisi, yılda ortalama yüzde 8 büyüme oranıyla dünyadaki en hızlı gelişen ekonomiler arasına girdi.

Türkiye enflasyonu da yüzde 10,8'e indirdi ki, bu 1990'larda enflasyonun yüzde 55'lerden yüzde 100'ün üzerinde astronomik seviyeler arasında değiştiği bir süreçten sonra çok başarılı bir gelişim. Şimdi vatandaşlar birikimleriyle enflasyon korkusu olmadan gelecek planlayabiliyor. Bundan daha önemlisi, Türkiye bu krizden çevredeki ve dünyadaki birçok ülke için öncülük edebilen çok daha güçlü bir ulus olarak çıktı.

Dünya Bankası Başkanı olarak, gururla söylemek istiyorum ki, çalışanlarımızdan biri olan Kemal Derviş, krizin hemen ertesinde ülkesine hizmet etmek için Dünya Bankası'ndaki görevinden ayrıldı. Ekonomiden sorumlu oldu ve reformlar için bir temel hazırlanmasına yardım etti. Onun halefi arkadaşım Ali Babacan, 2002'den beri bu reformların uygulanmasında daha büyük bir rol oynuyor.

Krizin ardından Türk halkı, bankacılık reformu, daha güçlü kurumsal hükümetler ve kamu harcamalarında şeffaflık konularına o kadar çok olumlu yaklaştı ki, ben bunu olgunlaşan bir ekonominin işareti olarak görüyorum. Türkiye'de, cesur yapısal reformları sahiplenme cesaretine sahip olunduğu için ekonomik iyileşme de mümkün oldu. Bankacılık, enerji ve telekomünikasyon alanında güçlü düzenlemeler getirildi. Herhangi bir ülkede can sıkıcı olan tarım destekleri büyük oranda kesildi, onun yerine çiftçiler için gelir desteği sağlayacak mantıklı bir sistem geliştirildi.

Kamu sektörü yönetimi ve kamu harcamaları şeffaflaştırılarak iyileştirildi. Ama bunların hiçbiri için "zorunluluktan yapıldı" varsayımında bulunulmamalı. Bu derece disiplin ve şahane karar verme yeteneğinin gerekliliği adeta bir hatırlatma ve uyarı niteliği taşımalı, çünkü Türkiye'nin ekonomik hareket gücünü devam ettirmesinde bunlar çok gerekliydi.

Son yıllara kadar gelen bu şahane büyüme hızına rağmen, Türkiye'de işsizlik sürekli olarak yüksek. 2002-2005 arasında ve neredeyse bu yılın bir bölümünde en azından yüzde 10 arttı. Son zamanlardaki kamu araştırmalarına göre, Türk halkı, işsizliği ülkeleri için en öncelik verilmesi gereken konular arasında terör ve diğer zorlukların üzerinde sıralıyor. Çalışmak ve çocuklarına daha iyi bir gelecek vermek isteyen insanlara fırsat sunulması gerekiyor. Geçen yaz Başbakan Erdoğan ile görüştüğümde,

o da işsizliği en ciddiye aldığı sorun olarak dile getirdi. Özellikle tek başlarına çalışan kadınlar başta olmak üzere birçok insanın durumu konusunda kaygılıydı.

Birçok ülkede çalışma yaşındaki nüfusun en azından yarısı istihdam edildi, bu oran geçen yıl Avrupa Birliği'nde yüzde 65'ti ancak, 2004'te Türkiye'de çalışma yaşındaki nüfusun sadece yüzde 44'ü istihdam edilebildi. Bu fark, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği konusunda en büyük engellerden biri olabilir. 2010 yılı itibariyle istihdam oranını ortalamaya çekmek için gelecek yıllarda 10 milyon kişiye iş yaratılması gerekiyor. Türkiye'deki kadınlarla Avrupa'daki kadınlar arasındaki oran farkı değerlendirildiğinde aşılması gereken işsizlik sorunu daha da büyük. 2004'te Türkiye'de her dört kadından biri istihdam edilmişken, Avrupa Birliği'nde bu oran yüzde 57'di. Bu da ilgisiz kalamayacağımız bir diğer konudur. Atatürk'ün halkı ihmal etmemenin önemi üzerine söylediği sözleri, dünyada birçok ülke için geçerlidir. Eğer bir ülkenin halkı tüm potansiyelini gerçekleştiriyorsa, başarılı bir gelişme elde edemez.

Türkiye'nin bugün Avrupa Birliği üyesi olmak için heyecanlı ama aynı zamanda zorluklarla dolu bir yolculuğa çıktığına inanıyorum. Türkiye'nin Avrupa'ya yakınlaşmak için büyümeye odaklanmasında öncelik olduğuna inandığım birkaç konuya kısaca değinmek istiyorum. İlk öncelik eğitim. Türkiye'nin en zengin kaynağı insanları... Kaliteli bir eğitime yatırım yapmak sadece bireye değil, ulusun tamamına yatırım yapma fırsatı demek. Akademik bir kurumun eski dekanı olarak, bu kurum da gönlüme yakın bir kurum. Bugün Sabancı Üniversitesi'nden öğrenciler de bizimle olduğu için bu konuyla ilgili özel bir gözlemimi aktarmak istiyorum.

Fikirler için yarışın hiç bu kadar büyük olmadığı bir dünyada yaşıyoruz. Bir ülkenin doğal kaynakları artık başarılı bir kalkınma için yeterli değil. Bunlar en önemli şey bile değil. Neredeyse işgücünün eğitim seviyesi bile kesinlikle daha önemli. Türkiye'nin 1997'de temel eğitim yasasının yürürlüğe girmesinden sadece altı yıl sonra, bugün eğitime erişim konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiş olması iyi haber. İlköğretimin alması gereken rolün sağlanmasıyla 1 milyon öğrenci artışla bu oran yüzde 90 seviyesine çıktı. Ancak, bu hâlâ çocukların yüzde 10'unun ilköğretime kayıtlı olmaması demek ve bu çocukların büyük bölümü kızlardan oluşuyor. Türkiye'de lise öğrencilerinin yarısından fazlasının başarı seviyeleri de uluslararası standartların çok altında. Bilgiyi anladıklarını gösteren sorular sormayı öğrenmek yerine, öğrenciler çoğu zaman sınavlarda standart cevaplar vermek üzere eğitiliyor. Bugünün dünyasında bu işe yaramaz.

Bugünkü emek piyasası, iletişim ve teknoloji alanında giderek artan karmaşık yetenekleri gerektiriyor. Okul ve üniversitelerimizin hiçbiri bu derece çok yetenekli mezunu yetiştiremiyor. Bu, okullar sadece eğitim değil, kaliteli eğitim sunabildiği zaman gerçekleşecektir. Sabancı Üniversitesi tam da bunu yapıyor. Özel sektör de, gerçekten daha kaliteli bir eğitim için kaynakların bir araya getirilmesinde, değerli bir

ortak vazifesi görebilir.

Tüm bunlar Türkiye’de öğrenci sayısının artması demek. Bütün öğrenciler için bu mümkün olmayacaktır ama iş hayatına giriş için onlara olanak sağlamak, çalışan olarak daha verimli olmalarını da sağlayacaktır. Küresel eğitim harcamasının beşte biri hâlihazırda özel sektörden geliyor ve bu oranda giderek artıyor.

Türkiye’deki özel sektörün eğitime erişimi iyileştirme konusunda aktif olarak meşgul olmasından memnuniyet duyuyorum. Sabancı Üniversitesi önemli bir örnek ama Koç Holding Koç Üniversitesi’ni, Kadir Has Kadir Has Üniversitesi’ni ve TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) da ETÜ’yü (Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi) kurdu. Aranızda biraz rekabet var ama böylesi şahane bir fikir için rekabet etmek de harika.

Türkiye için ikinci öncelik, ihtiyaç duyduğu istihdamı yaratacak sağlıklı bir özel sektörü geliştirmek. Gelişmekte olan ülkelerde gördüğümüz güçlü özel sektör, değişim, büyüme ve istihdamı arttırmak için gerçek bir lokomotif. Türkiye petrol zengini bir bölgede bulunsa dahi, son yüzyıllardan elde ettiğimiz kanıtlar, petrolün gerçek bir lokomotif olmadığını gösteriyor.

Teknolojik başarılar Doğu Asya’daki ülkeler için kaynak oluyor, örneğin Güney Kore açık ara dünyadaki en yüksek internet abonesi yüzdesine sahip ve ülkedeki okulların yüzde 100’ünün internet bağlantısı var. Türkiye de gelecek için mevcut doğal kaynaklarına güvenmek yerine modernizasyona ve teknolojik gelişmeye yatırım yapıyor. Bu büyümeyi yönetecek endüstriyel tabanın inşasında meydan okuyucu bir enerji.

Bugün, Türkiye’nin ihracatının yüzde 95’i endüstriyel ürünlerden oluşuyor. Aslında bu güçlü endüstriyel taban, 2001 finansal krizinden sonra ihracatı belirgin şekilde arttırmaya ve ekonominin iyileşmesine yardımcı oldu. Yatırımcıların özellikle Avrupa ile Asya ve Doğu ile Batı arasında bir yatırım köprüsü olarak, Türkiye’ye daha fazla ilgi göstermesi şaşırtıcı değil. 2005’te yabancı yatırımcılar Türkiye ekonomisine 10 milyar dolar getirdi. Bu önceki yıllara kıyasla çok belirgin bir artış ancak yabancı yatırımlar tarihsel olarak düşük seyrediyor. Ama bu yine de Türkiye’nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası’nın yüzde 2,5’ini temsil ediyor ve orta gelirli gelişmekte olan başarılı bir ülkeden beklenenin çok altında. Yabancı yatırımın gelecek yıllarda 15-20 milyar dolar seviyesine ulaşarak, GSYH’nin yüzde 4 veya 5’ine yükselebileceğine ve yükselmek zorunda olduğuna inanıyoruz. Sadece yabancıların yatırımlarından değil, genel anlamda ulusal yatırımlarda da mühendisliğin rolünden bahsediyorum. Yatırımcılar ister Türkiye’den olsun, ister başka ülkelere, paralarını güvenilir bir şekilde yatırılabilecekleri bir ortam arıyor ve riski makul kazanç elde edeceklerse göze alıyor.

Dünya Bankası, Türkiye eğer ticari ortamını daha iyi hale getirebilirse, istihdamını yüzde 1’den yüzde 4’e kadar arttırabileceği tahmininde bulunuyor. Son birkaç yıldır

her yıl İş Yapma (Doing Business) adında bir rapor yayınlıyoruz. Bu rapor, dünya çapında 155 ülkeyi ticari iş yapmak için sağladıkları ortama göre sıralıyor. Bu, yatırımcıların karşılaşabileceği belirgin engel noktalarını göstermek ve bölgesel reformları iş ortamına yansıtma açısından faydalı oluyor.

Yabancı yatırımcılar için tam olarak bir rehber değil, herhangi bir yabancı yatırımcının Türkiye veya başka bir ülkeye yatırım kararını buna bakarak vereceği konusunda şüphe duyuyorum. Ancak, belirtmek istedikleri şey açısından anlamlı. Bu, hükümet yetkililerinin eğer yerli ya da yabancı yatırımcıların ülkelerine iş yapmak amacıyla gelip bakmasını istiyorsa, neleri değiştirmeleri gerektiğini gösteren bir rehber. Bu arada, Sabancı Üniversitesi'nde birçok yurtdışında görevli kişiyle tanıştım.

Gelişmekte olan çok önemli bir ülkenin Ekonomi Bakanı ile görüştim. Yaklaşık dört ay önce, çalışanlarım bana Bakanın, İş Yapma raporunun yazımı hakkında görüşmek istediğini söyledi çünkü nasıl yazıldığına dair şikâyetleri olduğunu düşündük. Ülkesi 155 ülkenin ortasında bir konumda yer alıyordu. Kesinlikle şikâyet etmedi, "Yaptıklarınız için teşekkür ederim, hisse senedi ve borsa yasasındaki sorunlara dikkatimizi çektiniz, bu sayede ben de kendi alanımda değişimi gerçekleştirebildim" dedi. Bizim sağlamak istediğimiz yardım bu şekilde. Maalesef, şu anda İş Yapma raporunda Türkiye 155 ülke içinde 93'üncü sırada.

Bu, kötü bir haber ama aynı zamanda iyi de bir haber, Türkiye'deki iş dünyasındaki canlanmayı ve yatırımdaki artışı gerçekleştirmiş olmanın zorluğu göz önüne alınınca, bu tür değişimleri yapmak göreceli olarak kolay olacaktır. Son rapora göre, bir kişinin Türkiye'de iş kurmak için yıllık kazancının yüzde 28'inden fazlasına ihtiyacı var. Bu oran Danimarka'da yüzde 0, Romanya'da yüzde 5, Şili ve Brezilya'da ise yüzde 10. Kişi başı yıllık gelirin yüzde 28'i çokuluslu bir şirket için büyük bir engel teşkil etmeyebilir ama iş kurmak isteyen ortalama bir Türk için oldukça büyük engel olacaktır.

Başka bir engel de, işletme ruhsatı almanın OECD ülkelerinin 147 gün ortalamasına kıyasla Türkiye'de 232 gün sürmesi. OECD ülkelerindeki ithalat ve ihracat için gereken üç imzaya kıyasla Türkiye limanlarından ürünlerin ithalatı için 10, ihracatı için 20 imza gerekiyor. Bu trafik bariyeri zorluk yaratıyor. Büyük ihtimalle gereken imzaların bir kısmını hepimiz biliyoruz. Burada verilen mesaj çok açıktır, eğer iş kurmak çok paraya mal oluyorsa ve kurmak çok çetrefilli bir süreçse, birçok yatırımcı baştan vazgeçecektir. Birçok Türk vatandaşı iş olanağından, çocukları ise geleceklerinden mahrum kalacaktır.

Dünya Bankası Grubu'nun, Türkiye'nin ortalamalarını Avrupa Birliği standartlarına yaklaştırma yolunda ortağı olmasından gurur duyuyorum. Sadece eğitim alanında değil, özel sektör alanında da. Kredilendirme programımızın yıllık 1,7 milyar civarındaki bölümü, ABD'nin talebi doğrultusunda Türkiye'ye destek vermek üzere

tasarlandı. Deneyimlerle hareket ediyoruz. Dünya Bankası yaklaşık 2,3 milyon Türk vatandaşına çocuklar okula gidebilsin ve yoksul aileler düzenli sağlık hizmetlerine erişebilsin diye nakit desteği sağlıyor. Yaklaşık 4000 küçük proje gerçekleştirilerek, insanlara iş ve gelir sağlandı. Tüm ülkede yüzlerce şirket ihracatlarını geliştirmek için kredi aldı. Bankacılık sistemiyle birlikte 1999 depreminden etkilenen topluluklar için 11 bin yerleşim ünitesi, spor okulları ve sağlık merkezleri inşa ettik. İnsanların daha kaliteli sağlık hizmetine ve eğitime erişimi olsun diye özel sektör ve Dünya Bankası finansal işbirliği sayesinde sadece sosyal alanlara 9 milyon dolar daha yatırım yapıldı. Sağlık ve eğitim alanındaki devlet-özel sektör ortaklıklarında ulusal uygulamaların gerçekleşmesi için IFC, Türk Hükümeti ile birlikte çalışıyor.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Atatürk, ülkesinin geleceğini tasarlarken, "Başarı bugüne kadar yaptıklarımız değildir" demişti. Aslında onun yaptığı bir yol açmaktı. Gelişime ve medeniyete doğru bir yol. Bu yol bizi henüz gelişime ve medeniyete götürmedi. Bize ve torunlarımıza düşen hedefe doğru yol almak. Türkiye son on yıllarda zengin gelenekleriyle barışarak, halkına gelişim ve refah getirecek modernleşme arzusuyla çok yol aldı.

Son yıllardaki hem özel sektör hem de finans sektöründe yapılan reformlarla Türk halkına yaşam şartlarını düzeltmek için yeni fırsatlar tanındı. Sağlıklı kalmanın, iş bulmak için eğitim almanın, çocuklarına daha iyi bir gelecek sunmak için para kazanmanın artık daha kolay olduğunu görecekler. Kolaylıklar Türkiye'yi Avrupa Birliği'ndeki geleceğine de yaklaştırıyor. Sadece Türkiye'nin önündeki modernleşme reformları Doğu ile Batı'yı bağdaştırıcı başarılı bir model çıkarabilir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği Türkiye'yi zenginleştireceği kadar Avrupa'yı da zenginleştirecektir. Türkiye yüzyıllarca sürmüş bir medeniyetin gururlu mirasını daha güçlü istikrarlı ve zengin küresel toplum yaratmak üzere modern dünyaya getiriyor. Tüm bunlar için teşekkür edebilirim diyebiliriz. Ben de teşekkürler ederim.